Seminaras „Pasirengimas Lietuvos mokinių etninės kultūros olimpiadai: kalendorinių papročių ir liaudies kūrybos pažinimas“

Gyvybės medis lietuvių kultūroje: tradicija ir tęstinumas

Eglė VINDAŠIENĖ
KTKC metodininkė, etninės kultūros mokytoja ekspertė, tautodailininkė

Nuotraukoje – EKGT informacija
Danutės Blažienės dekoratyvinis takelis

Labai svarbu, kad šiuolaikinėje visuomenėje gyvuotų senosios kiekvienos tautos tradicijos, neišnyktų tautos vertybės

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS ĮSTATYMAS

GAMTA – maitintoja, ramintoja, gaivintoja

https://lt.wikipedia.org/wiki/Rugys

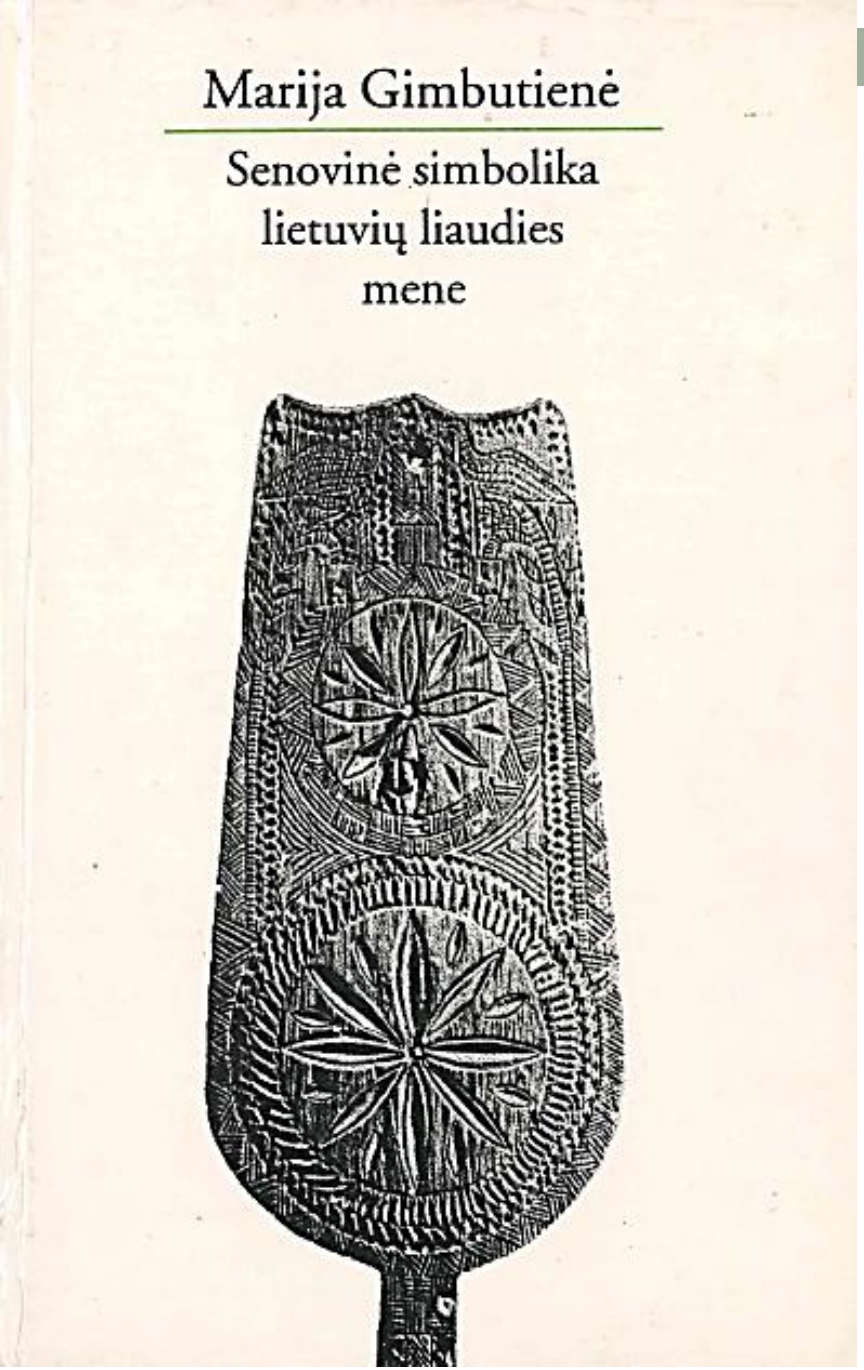
Į lauką einame ne tiktai dirbti, bet ir nusiraminti. Prisilietimas prie žemės – buvo ir tebėra **šventas** žmogaus veiksmas, lemiantis derlių, sveikatą, gerą būvį...

Ypatinga **pagarba**
želmeniui, rugeliui

...žmogus suaugęs su gamta, jo gyvenimas panašus į gamtos gyvenimą, kuriame irgi vis periodiškai matome gimimą ir mirimą... **Marija Gimbutienė**

(Alseikaitė-Gimbutienė, Marija. Mūsų protėvių pažiūros į mirtį ir sielą.Tübingen: Patria, 1947)

Susipažįstant su senąja lietuvių pasaulėvoka yra labai svarbios ir aktualios **M. Gimbutienės knygos.** Lietuvių protėvių (baltų) pažiūros į pasaulį ir žmogaus gyvenimą yra giliai įsišaknijusios mitologijoje, tautosakoje, dailėje. Mokslininkė, remdamasi archeologiniais ir tautosakiniais duomenimis, pristato ***senąjį baltų pasaulėvaizdį.***

Veikalas, kuriame autorė analizuoja archaiškus lietuvių tautodailės raštus: ***saulutes, žalčius, paukščius***

Pristato juos kaip iš indoeuropiečių prokalbės laikų išlikusius simbolius.

Ši knyga yra svarbus šaltinis norintiems suprasti lietuvių liaudies meno semantiką ir istorinius ryšius su senąja Europos kultūra.

https://gerosknygos.pavb.lt/virtualios-parodos/marija-gimbutiene-zenklai-ir-prasmes/mokslinis-palikimas-marijos-gimbutienes-veikalai/

Senųjų tikėjimų ir pasaulėjautos atmintis tebėra kiekvieno lietuvio sielos dalis, jei jis nėra nukapojęs savo šaknų.

Kas paveldėta iš gilios senovės, neišnyksta be pėdsakų.

Marija Gimbutienė

Iš: Gimbutienė, Marija. Baltų mitologija: Senovės lietuvių deivės ir dievai. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002. P. 7

ĄŽUOLAS

Stiprybė ir išmintis

Prie ąžuolų
Glaudžiamės.

Stipriname savo
kūną ir dvasią.

Jis - **šventas**

Kauno senasis ąžuolynas saugomas valstybės
Eglės Vindašienės nuotr.

KADAGYS

Gyvybės rykštė

Giraitės ir miškai stebuklingos vietos,
kur, tikima, vyksta paslaptingi svarbūs įvykiai

Visžaliai medžiai reiškia nemirtingumą

Gyvybės medis

https://www.puoskislietuviskai.lt/

– vienas universaliausių ir giliausių žmonijos simbolių, jungiantis

žemę *ir* ***dangų***,

praeitį ir ateitį,

laikinumą ir amžinybę.

Pasinersime į baltų kultūros klodus, bandysime suvokti, kokią prasmę ***Gyvybės medžio*** įvaizdis turėjo mūsų protėviams, kaip ***Jis*** išgyvena šiuolaikiniame gyvenime.

Pasaulio (Gyvybės) medis

- **Baltų, kaip ir daugelio kitų indoeuropiečių, mitologijoje yra vaizdinys, kuris išreiškia mūsų visatą. Tai simbolinis visatos paveikslas, o kartu ir vienas svarbiausių įvaizdžių, kuriuos turėjo mūsų protėviai.**

JOVARAS. *Šaly kelio jovaras stovėjo...*

OBELIS. *Auga obelelė...*

LIEPA. *Oi liepu liepu, kas po tuo liepu...*

KLEVAS. *Ant kalno klevelis stovėjo...*

KRIAUŠĖ. *Vidury lauko grūšelė stovėjo leliumoj...*

- ***Žiemos saulėgrįžos dainose grūšia (kriaušė), ąžuolas ar obelis dažnai simbolizuoja „pasaulio medį“, kuriame nutinka stebuklingi dalykai – pavyzdžiui, atskrenda sakalas ar atbėga devyniaragis elnias...***

VISATOS ELEMENTAI

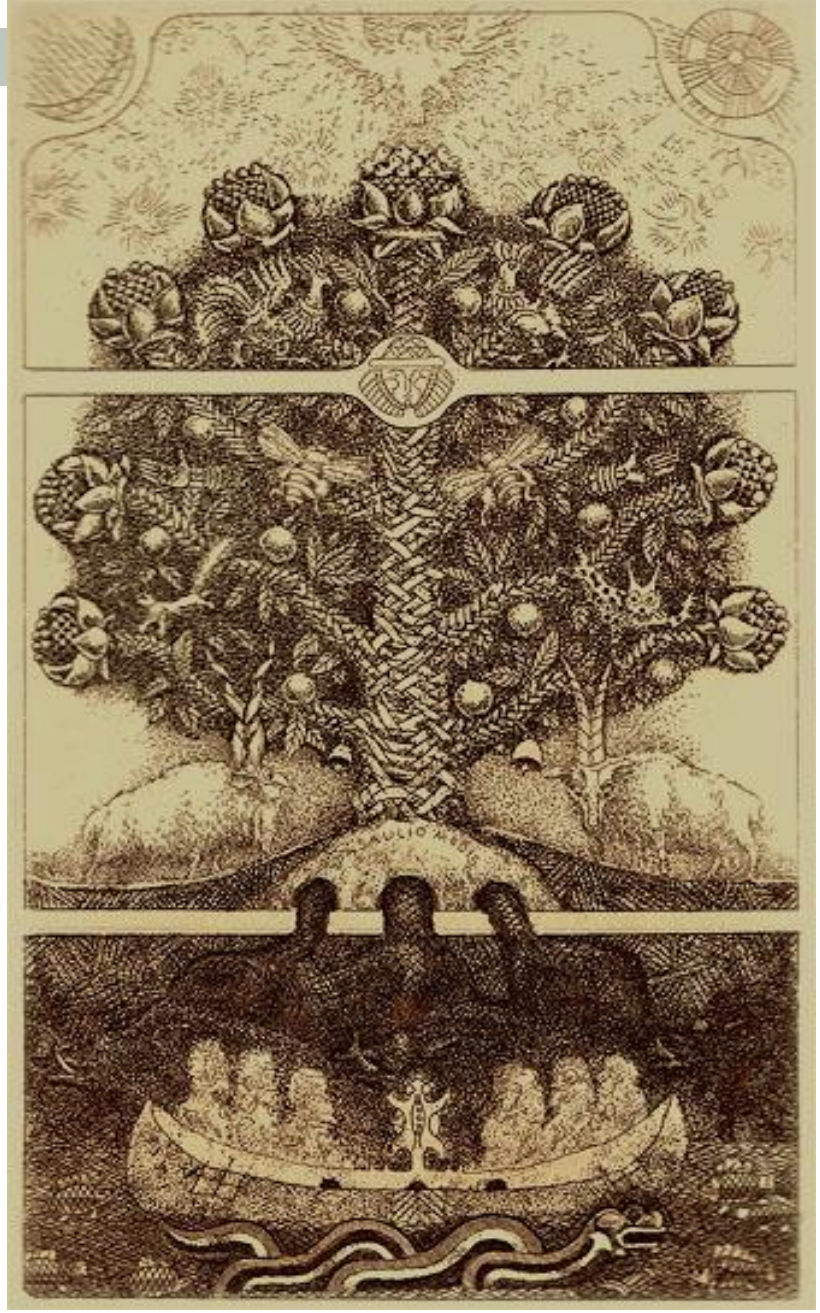
Rasų vartai
Nuotrauka - Vytauto Daraškevičiaus

ŽEMĖ
ORAS
VANDUO
UGNIS

Keturios gamtos stichijos, iš jų kuriasi **VISA TAI - VISATA**

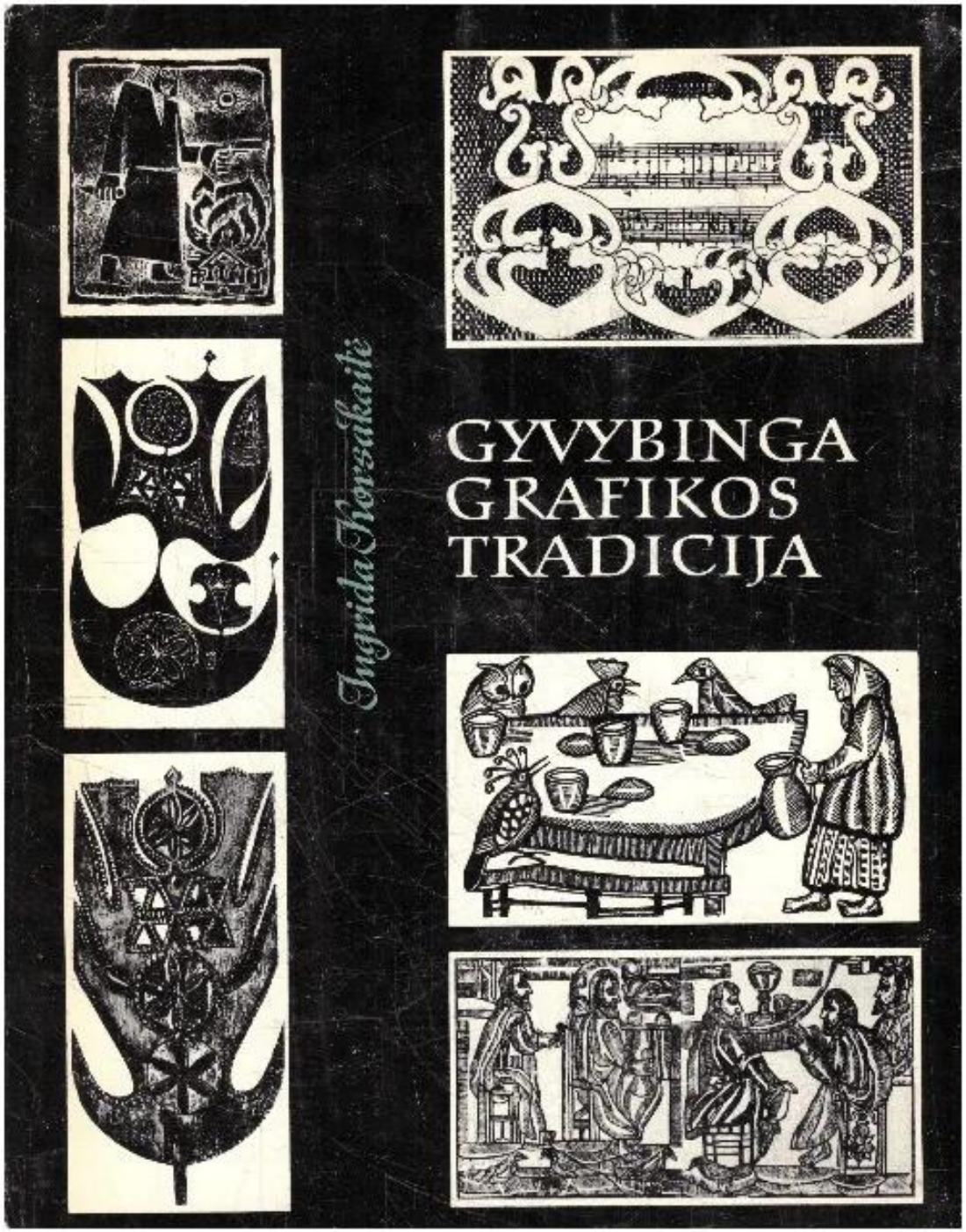
MEDIS

Turi simbolinę reikšmę. Jis simbolizuoja **Didžiąją Motiną** - maitintoją ir globėją. Įsišaknijęs žemėje, medis siurbia iš jos vandenį, tapdamas pasaulio ***ašimi***.

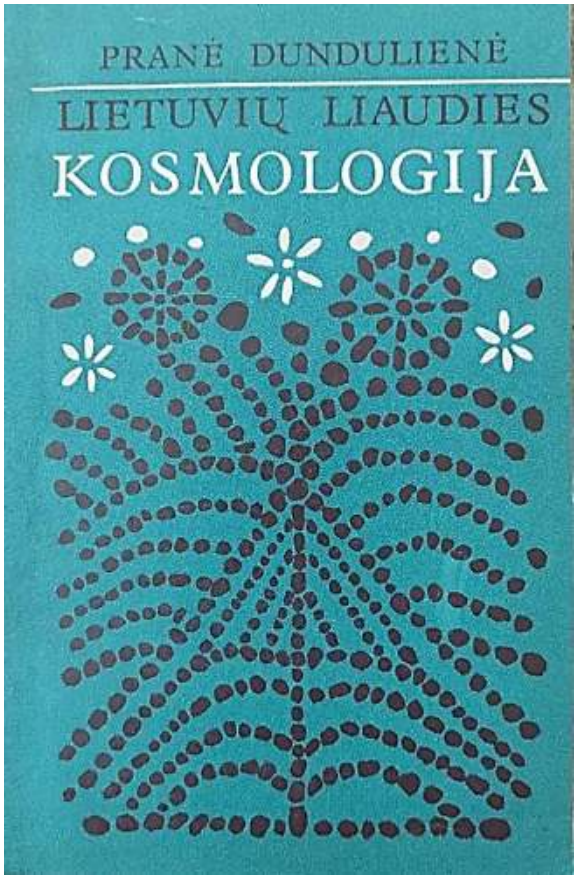
Dail. Arvydas Každailis, grafika

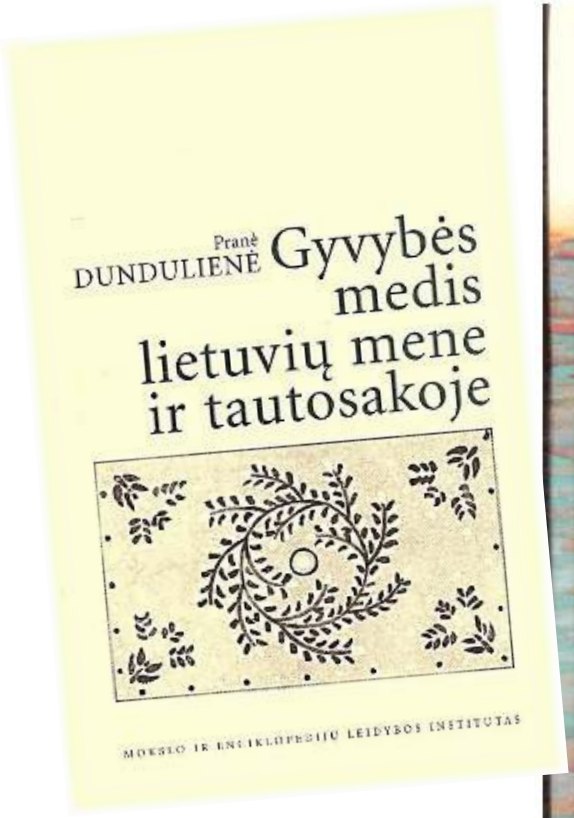
Ingrida Korsakaitė
Gyvybinga grafikos tradicija

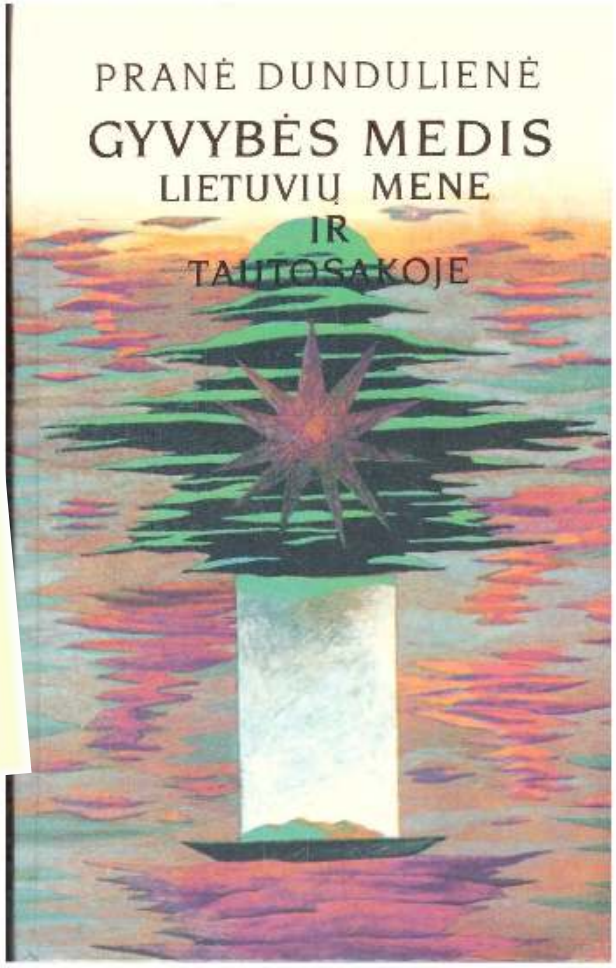

Leidykla: Vaga, 1970

Gyvybės medžio simboliai

Leidykla: Šviesa, 1994

Pranės Dundulienės knygose pasakojama apie **Kosminio** ar **Pasaulio medžio** ir jo analogo **Gyvybės medžio** kultą bei jų atspindžius lietuvių mene ir tautosakoje.

https://www.geraknyga.lt/knygu-sarasas/etnografija/gyvybes-medis-lietuviu-mene-ir-tautosakoje-prane-dunduliene/

Kur matome *Gyvybės medžio* simbolį?

- Leidiniai
- Tautodailė
- Tautosaka
- Amatininkų darbai
- Mugė, turgus
- Muziejų eksponatai
- Privačios kolekcijos

Nuotrauka - Eglės Vindašienės

Vilkijos Antano ir Jono Juškų etninės kultūros muziejus

KUPARAI ir SKRYNIOS

Puošniausiai dekoruojami **baldai**

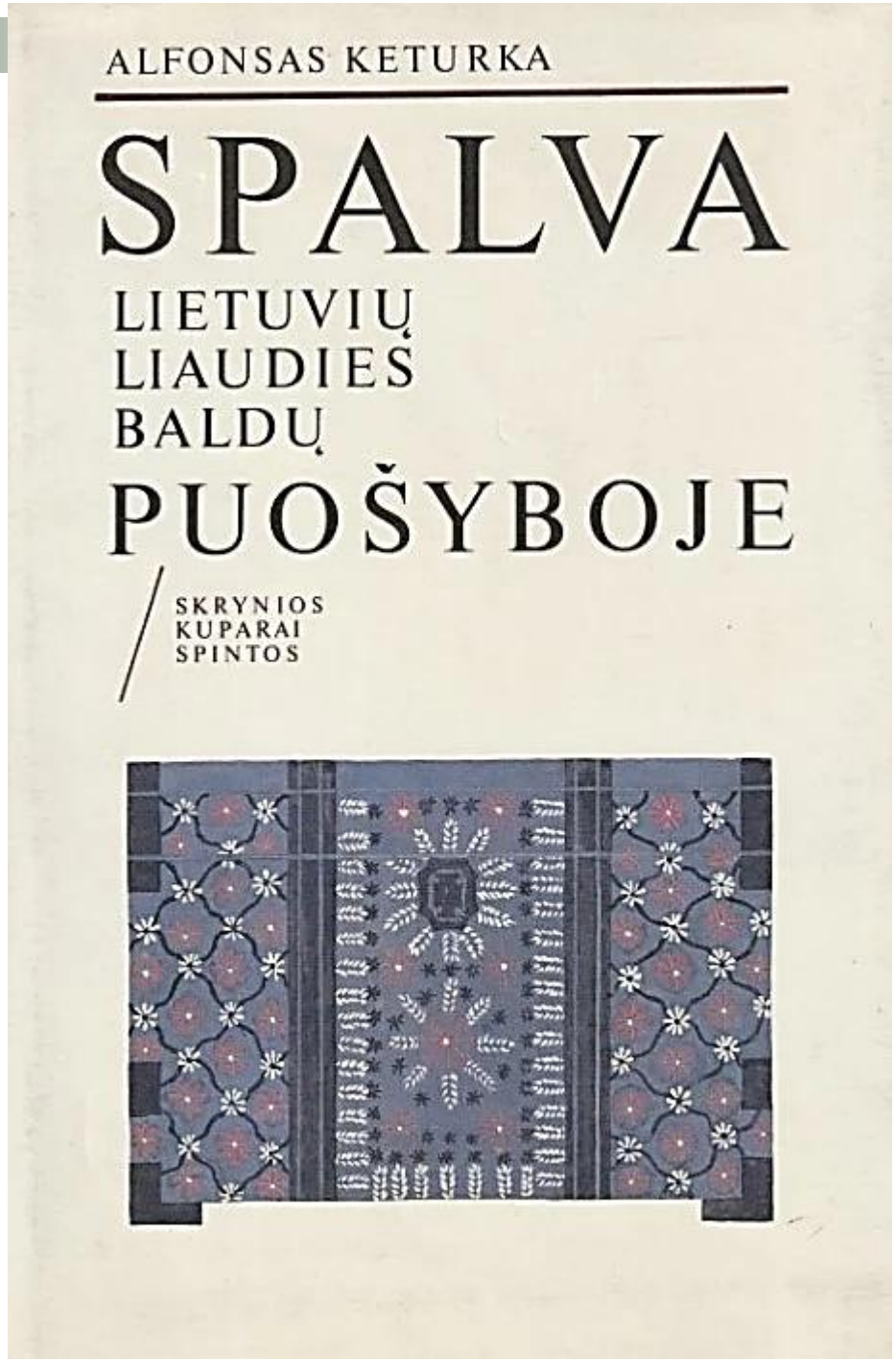
Tradicinis gyvybės medelis
su pumpurais bei žydinčiais augalais, dangaus kūnais ir paukšteliais

Turėjo svarbią vietą lietuvių vestuvėse: joje merginos laikė savo kraitį – audinius, drabužius

Susisteminta. Pateikiama ornamento ir jo kompozicijos ypatybės, klasifikuojami motyvai ir jų elementai, aptariama baldų gamybos ir dažymo technika.
Daugiausia dėmesio kreipiama į baldų koloristiką – ornamento spalvų derinių kompoziciją įvairiuose Lietuvos regionuose. Keliama mintis apie dekoravimo reikšmę kūrybos praktikai.

Skiriama istorikams, menotyrininkams, dailininkams, plačiajai visuomenei.

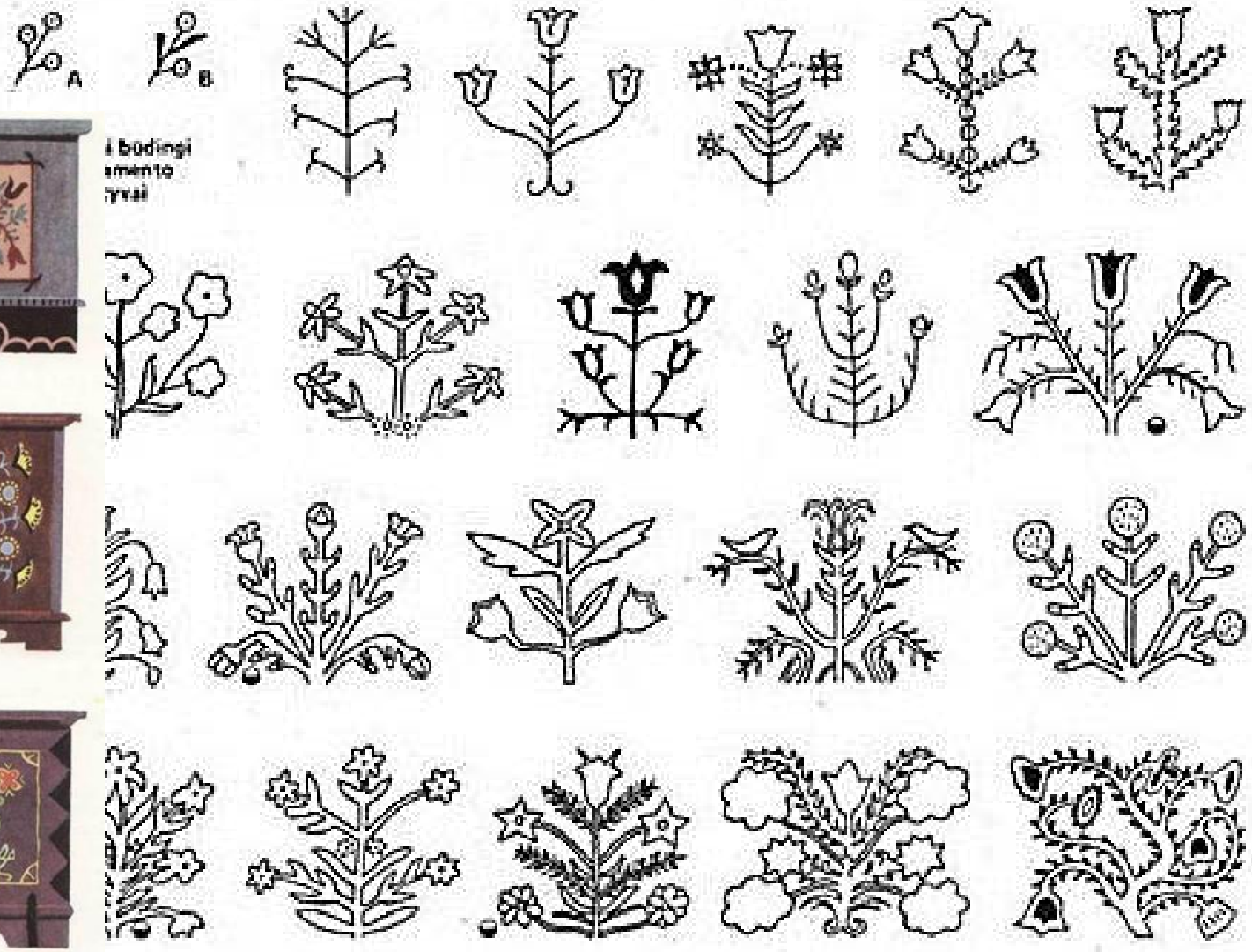
Alfonsas Keturka
Leidėjas: Mokslas, 1987

Skrynių puošyba

GYVYBĖS MEDELIŲ FORMOS

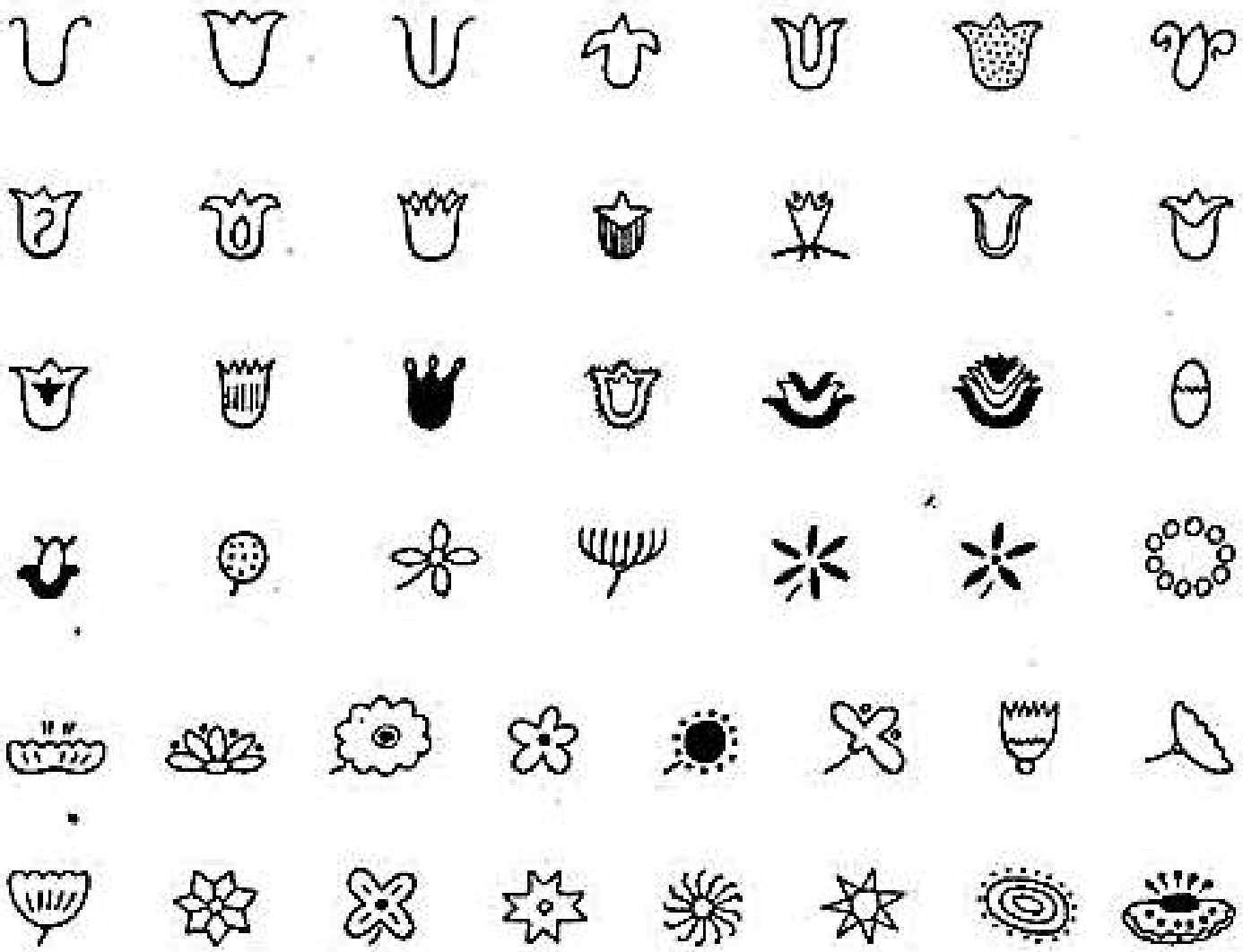

Skrynių puošyba

ŽIEDŲ FORMOS

GYVYBĖS MEDELIS

Gyvybės medelis
vaizduojamas **gėle vazoje**

Žiedas, stiebas ir vaza stilizuojami, kur gėlės stiebas virsta savita kolona/ašimi.
Dalijamas į dvi puses, s i m e t r i š k a s

Garliavos Lukšio gimnazija

GYVYBĖS MEDIS

Gyvybės medis siekia dangų ir žemę, įsišaknijęs Požemio pasaulyje, o šakomis remia Dangų. Medyje gyvena saulė, žvaigždės, mėnulis, paukščiai, žalčiai...

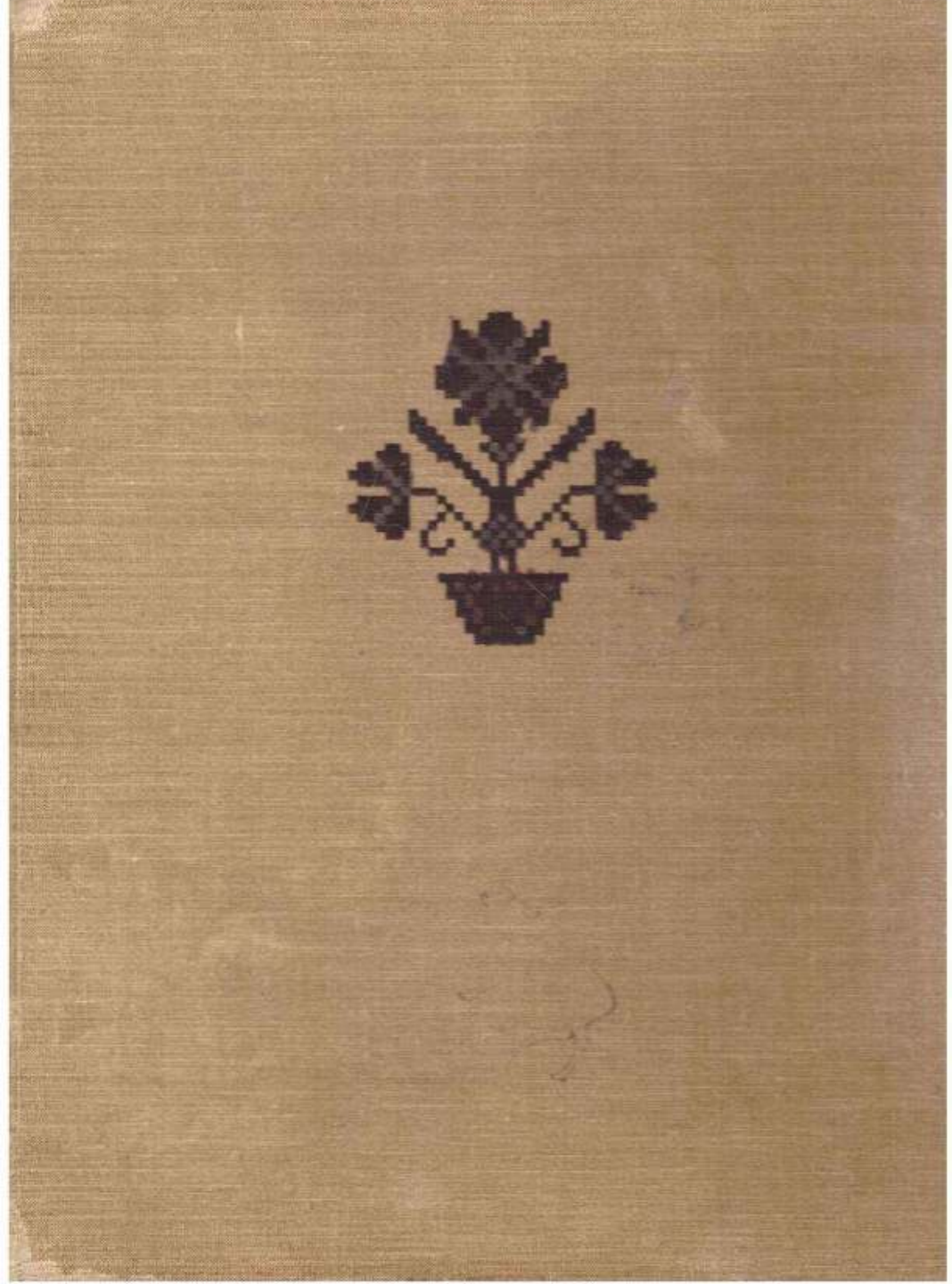
Mok. Vytauto Igno piešinys, Garliava

AUDINIAI

Audinių raštuose dažni **geometriniai**, **augaliniai**, **dangaus kūnų** motyvai.

Mūsų laikais jie praranda mitologinę, maginę, simbolinę bei religinę prasmę ir virsta **dekoratyviniais elementais**

Lietuvių Liaudies menas. Audiniai (1 knyga)

J. Balčikonis ir kiti

Leidykla: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957

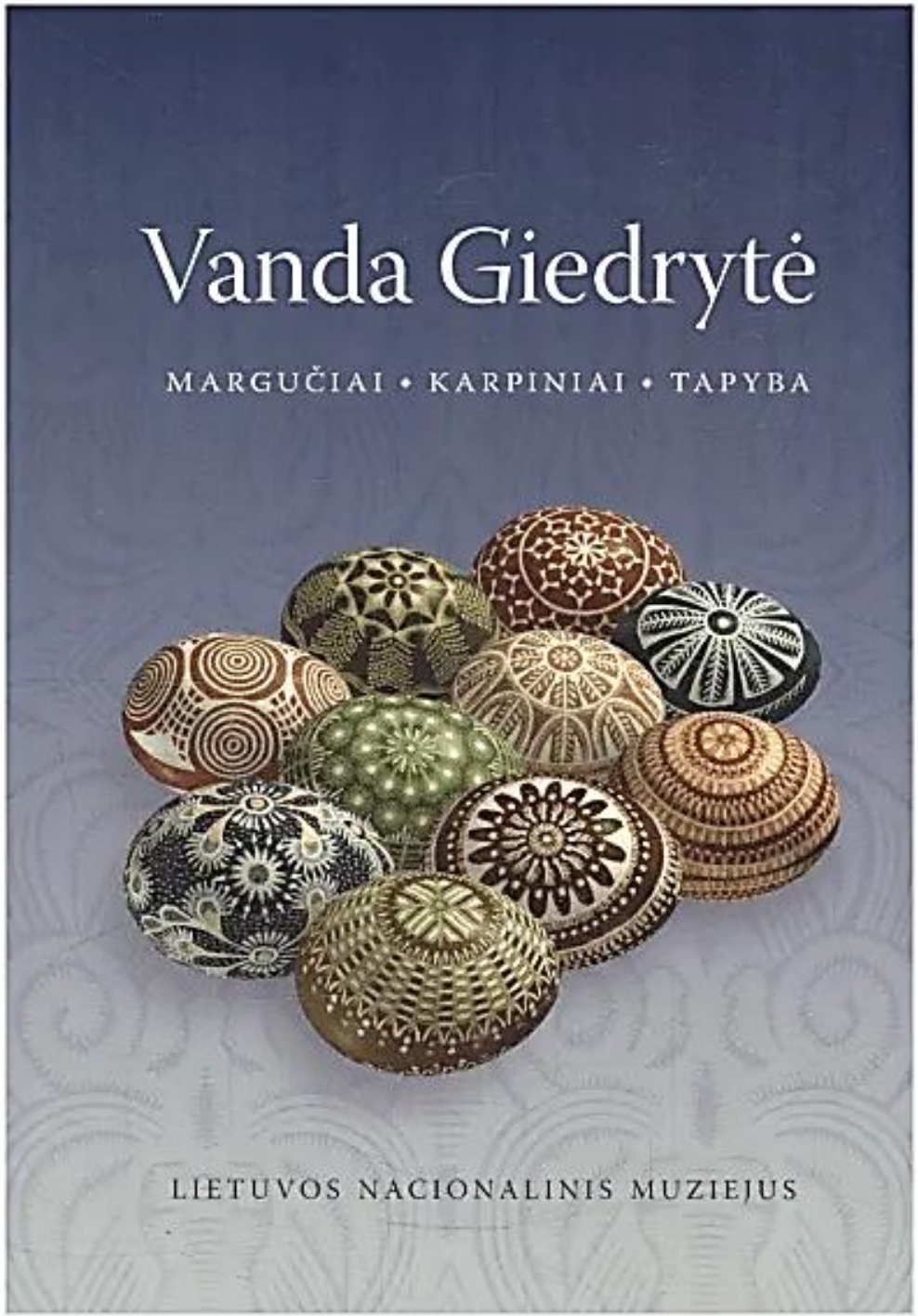
MARGUČIAI

Iki mūsų dienų išlaikyta tradicija marginti margučius (velykaičius) – kaip gamtos pabudimo ir derlingumo simbolius

Gyvybės medžio elementai kiaušinių raštuose būtini

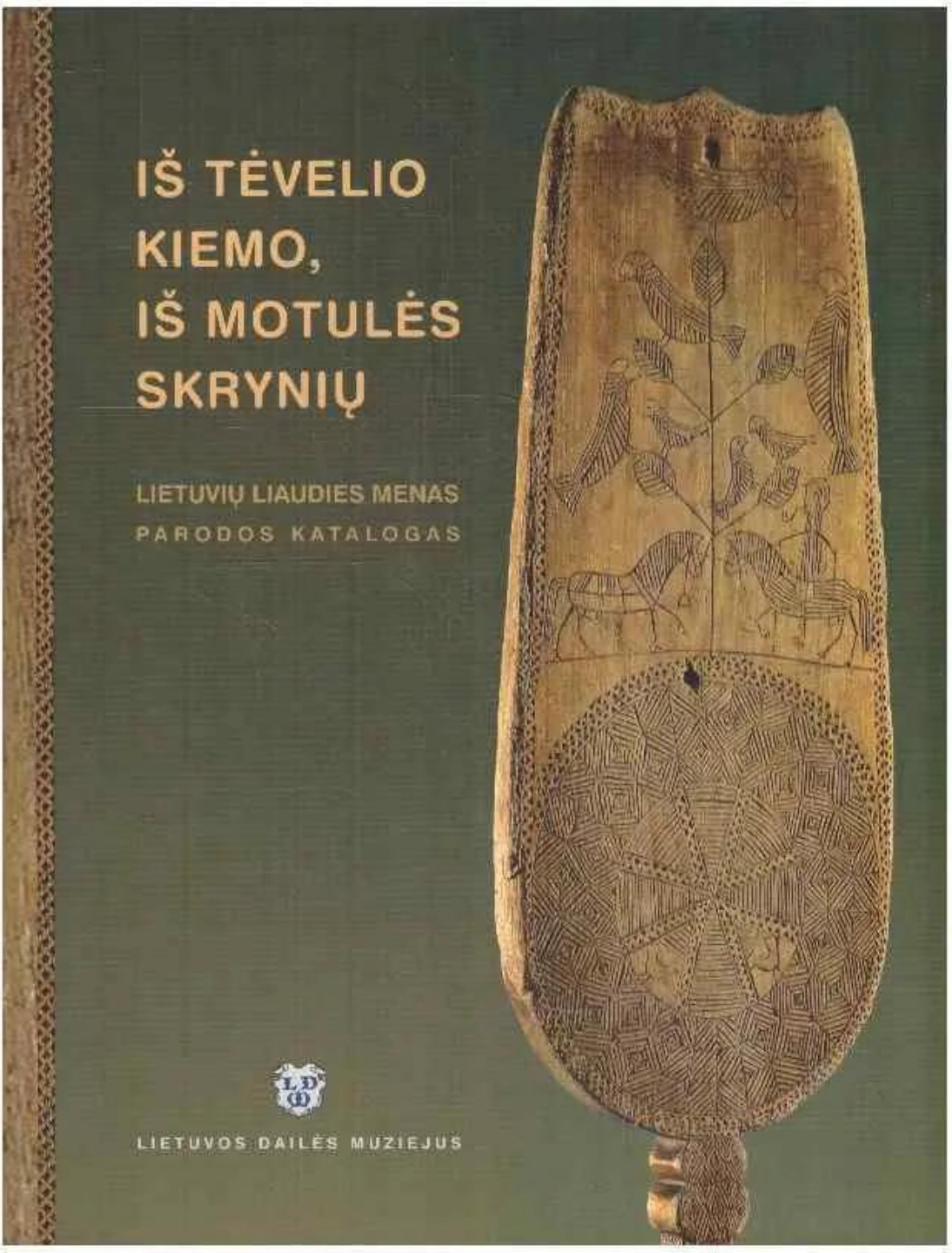

Vanda Giedrytė gimė 1942 m. balandžio 15 dieną Molėtų rajone. Baigusi Kauno politechnikos instituto Vilniaus filialą, apsigyveno Vilniuje. Inžiniere seniai nebedirba. Šiandien ji – menininkė, marginanti margučius, tapanti akvareles ir drobes, karpanti karpinius, kurianti eiles. Yra surengusi 13 personalinių, dalyvavusi 32 sudėtinėse parodose, išleidusi 6 poezijos knygas. Nuo 1988 metų yra Lietuvos tautodailininkų sąjungos narė, Pauliaus Galaunės premijos 1993 metų laureatė.

Leidykla: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2007

https://www.geraknyga.lt/knygu-sarasas/menas/daile/marguciai-karpiniai-tapyba-vanda-giedryte/

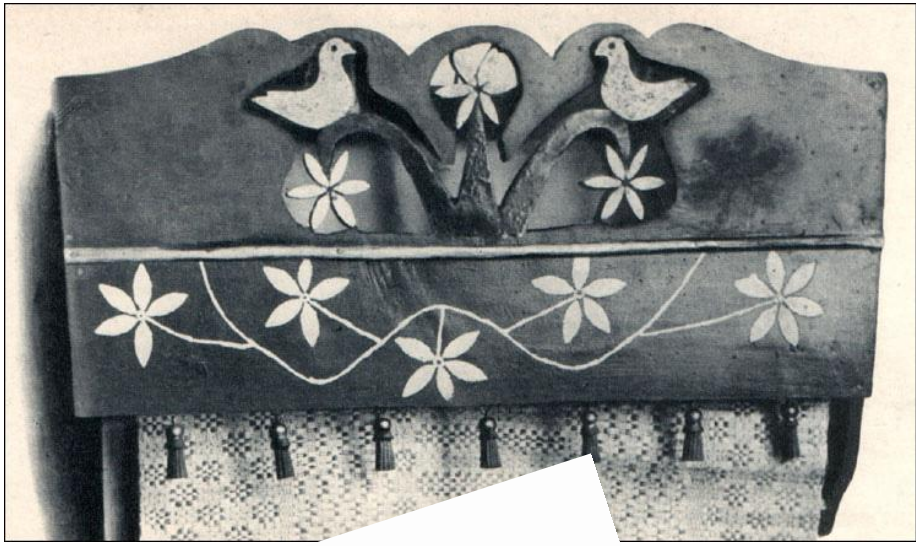
Iš tėvelio kiemo, iš motulės skrynių. Lietuvių liaudies menas XVIII a. pabaiga-XX a. pirma pusė – Dalia Bernotaitė-Bieliauskienė, Marija Kuodienė, Irena Ūdraitė

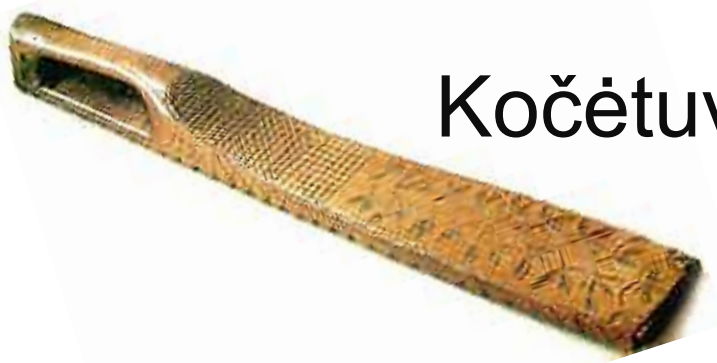
Leidykla: Lietuvos dailės muziejus, 2009

BUITIES DAIKTAI (drožyba)

Rankšluostinės

Kočėtuvas

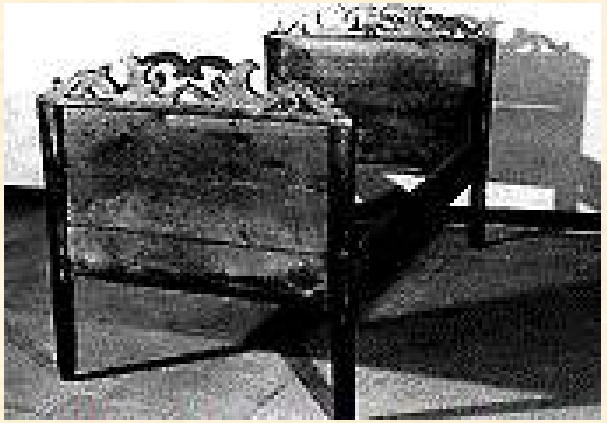
BALDAI

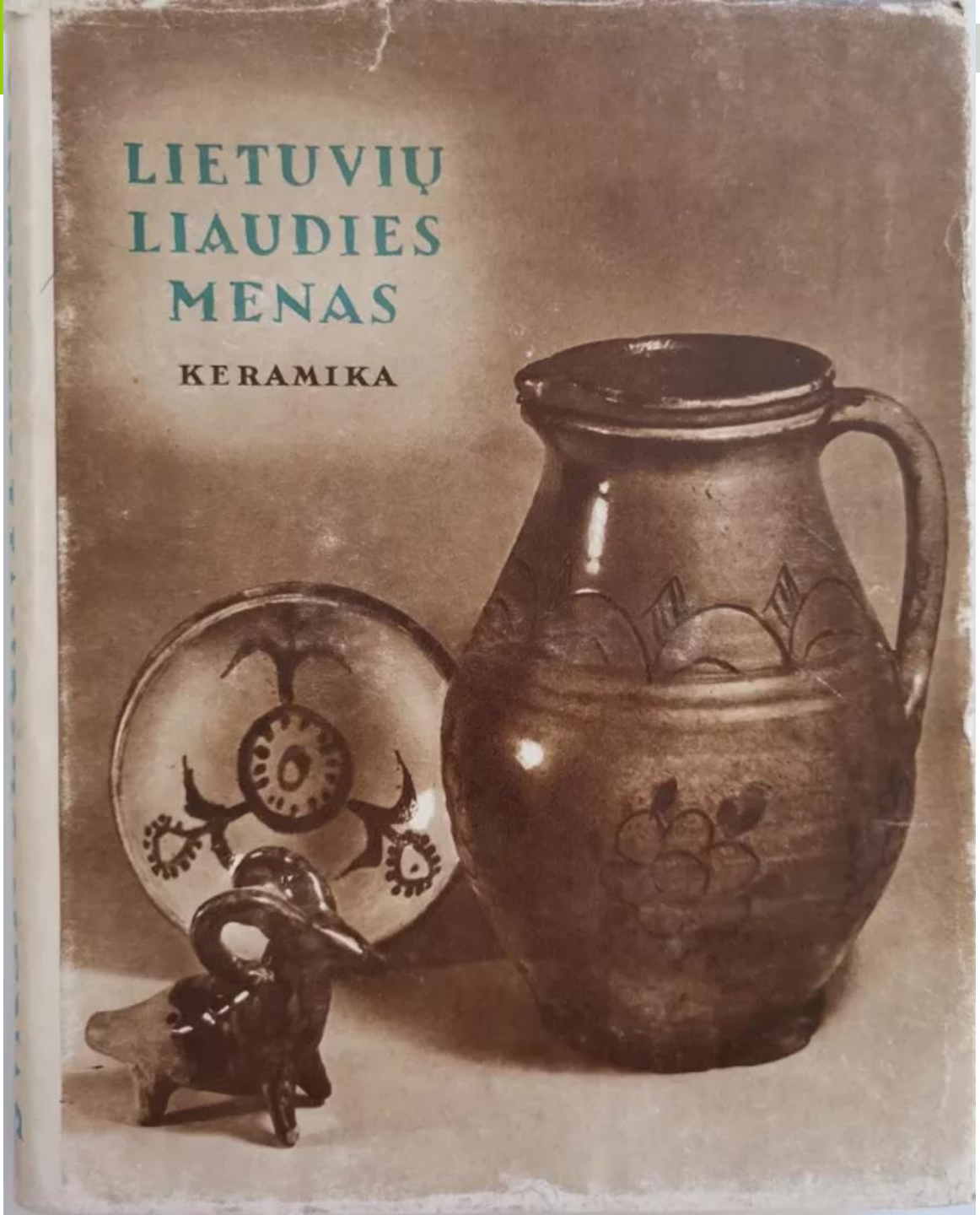

Leidėjas:
Valstybinė Grožinės literatūros leidykla, 1959

BUITIES DAIKTAI

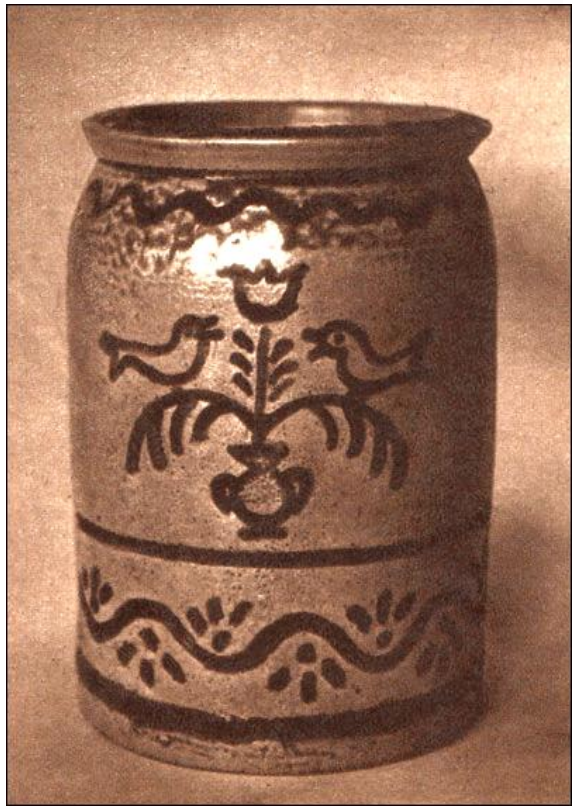

Indai

Meniškus dirbinius su ***Gyvybės medžiais*** ąsočius, dubenis, šaukštus, meistrai gamina iš molio ir medžio

Šaukštai

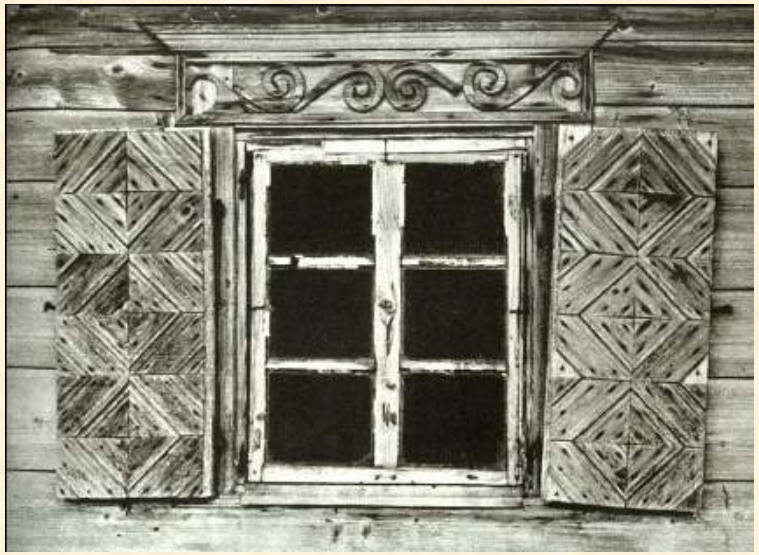

LANGAI

Languose – *gyvybės medžiai, saulė, žalčiai, paukščiai, rombai, kt.*

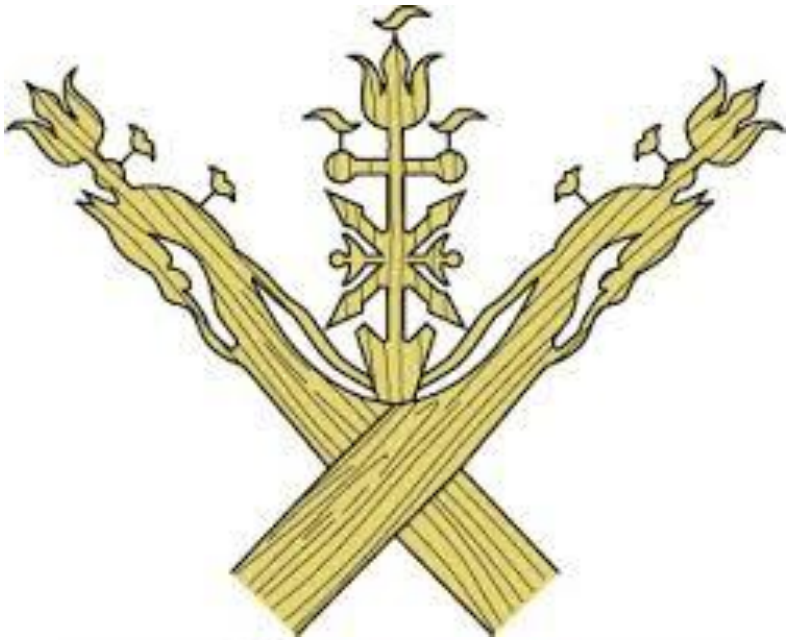

viduje ir išorėje

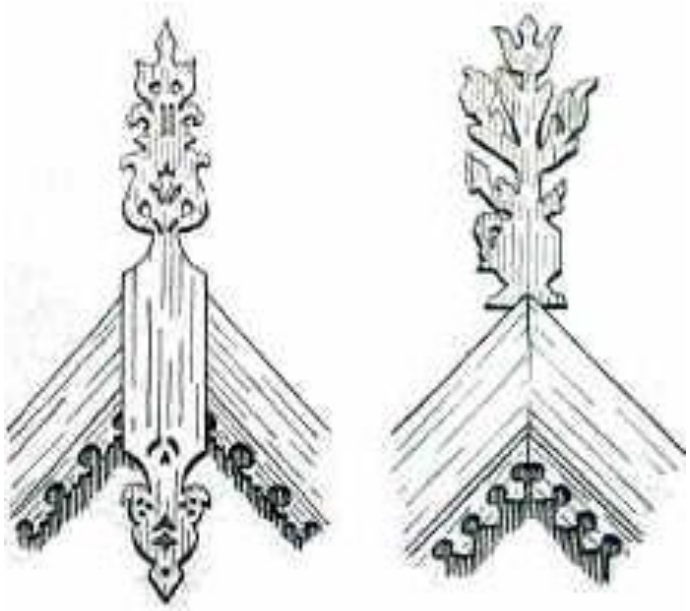
http://www.dzukijosparkas.lt/etnokultura.htm

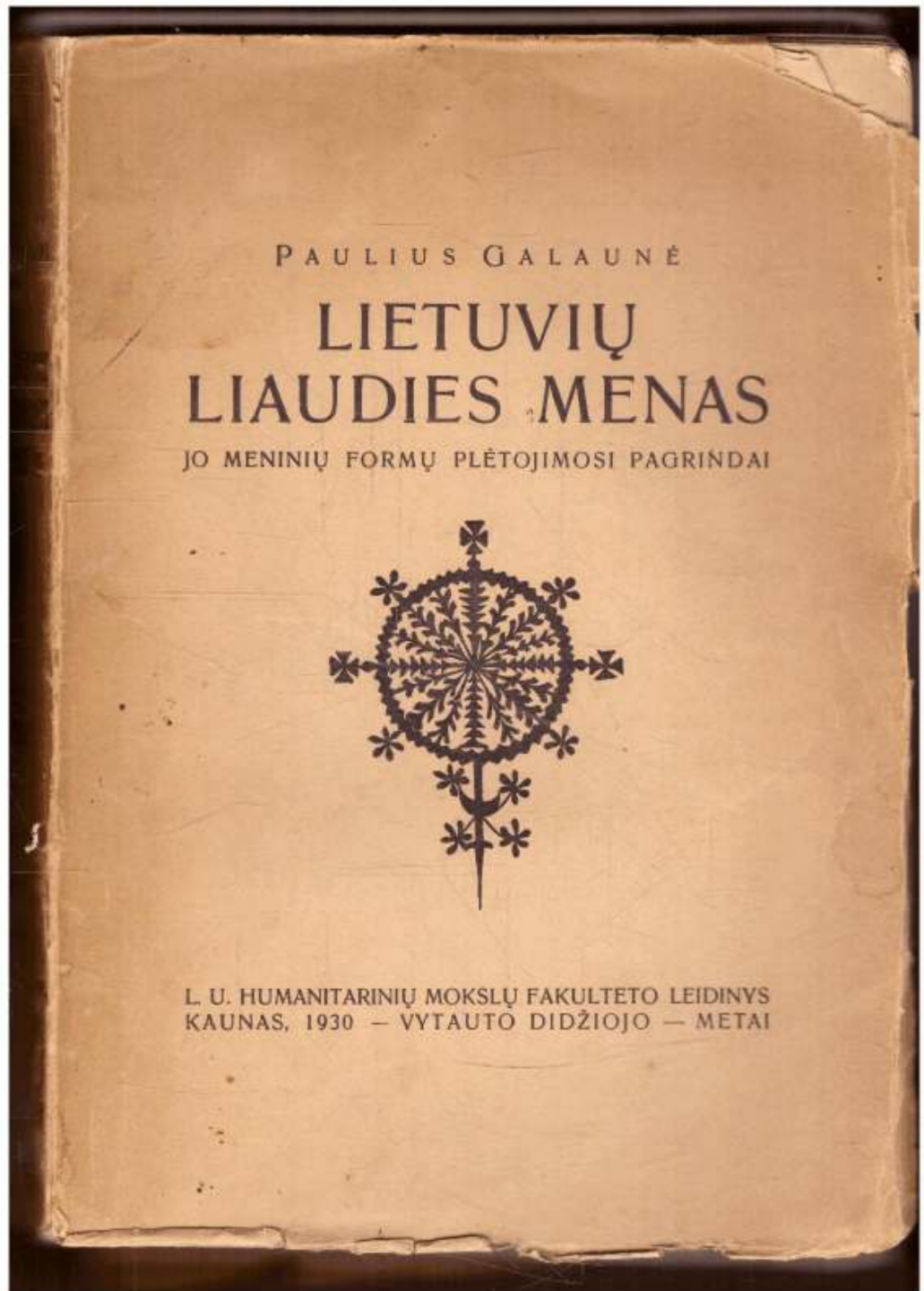
LĖKIAI
(stogų žirgeliai)

Paukšteliai tupi šalia vienas kito arba ant augalinio ornamento

Ant stogų ir žirgelių galvos ***Gyvybės medeliai***

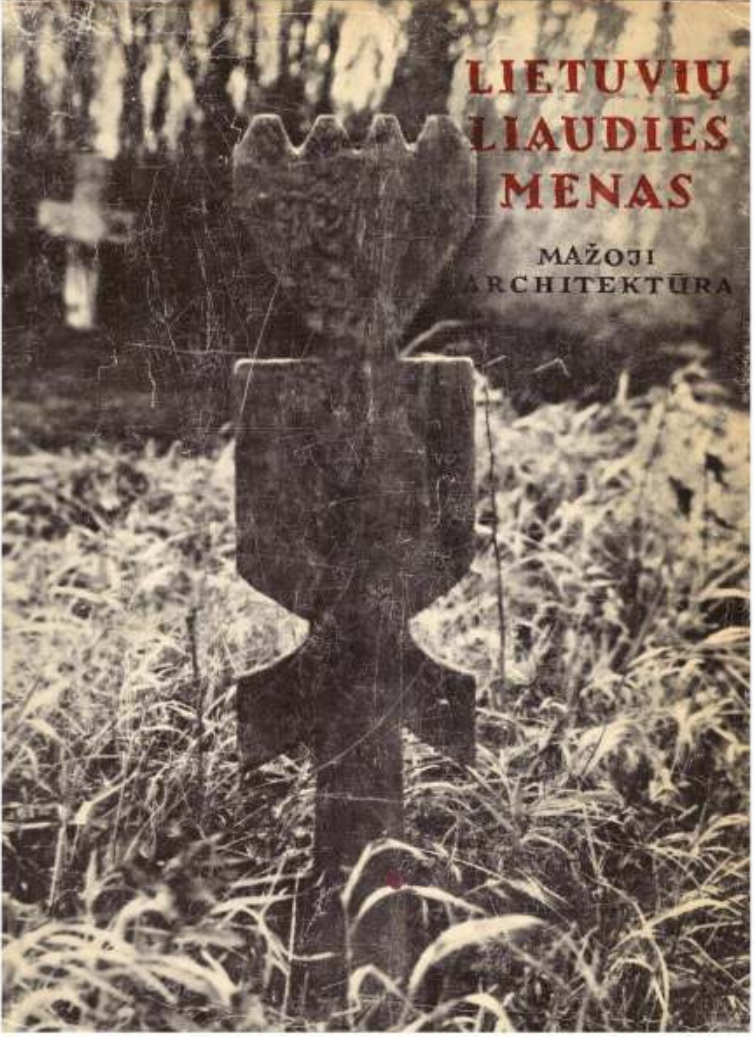

Lietuvių liaudies meno meninių formų plėtojimosi pagrindai. Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Kaune 1930 metų faksimilinis leidinys.

(131 pieš., 43 pieš ant atskirų lapų ir XXX lentelių)

Leidykla: Mokslas, 1988

I knyga - Krikštai, stogastulpiai, koplytstulpiai. Vilnius: Vaga, 1970

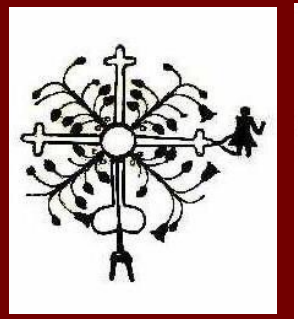
Lietuvių liaudies menas.
Mažoji architektūra **(1 knyga)**
K. Čerbulėnas, F. Bielinskis, K. Šešelgis

Leidykla: Vaga, 1965

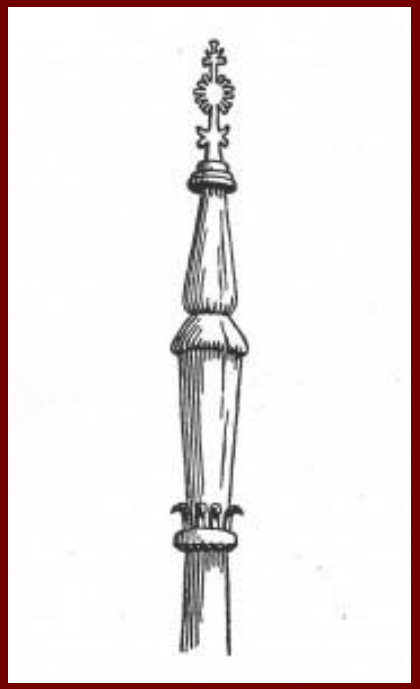

Stogastulpis. Kriaunos,
XIX a. 6–7 deš.
Alfredo Riomerio piešinys

Antkapinis stulpas.
Traupio k. (Ukmergės r.).
Kazio Šimonio piešinys

SAULUTĖ

STULPAS

II knyga - Albumas skiriamas dailininkams architektams, menotyrininkams ir plačiajai visuomenei, kuri domisi lietuvių liaudies dvasinės kultūros palikimu ir tolimesne jos plėtote. Knygoje pateikiama medžiaga padeda geriau suprasti, kokius didelius lobius kūrė paprastų kaimo žmonių rankos.

Leidėjas: Vaga, Vilnius 1990

Lietuvių liaudies menas.

Mažoji architektūra **(3 knyga)**

A. Stravinskas, M. Sakalauskas

III knyga - Šis "Lietuvių liaudies meno" mas skirtas geležinėms paminklų viršūnėms. Albume pateikiamų geležinių viršūnių esminė savybė yra ta, kad jų forma išreiškia krikščioniško tikėjimo - kryžiaus - simboliką. Albumo iliustracinė medžiaga (apie 700 iliustracijų) suskirstyta į dvi, tiesa, labai nevienodo didumo dalis: geležinės paminklų viršūnės ir geležiniai kapinių kryžiai.

Leidėjas: Vaga, Vilnius1992

po saule

PASAULIS

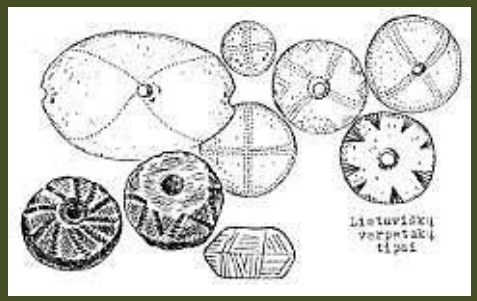

Gintarinis skridinys

PASAULIO MODELIS

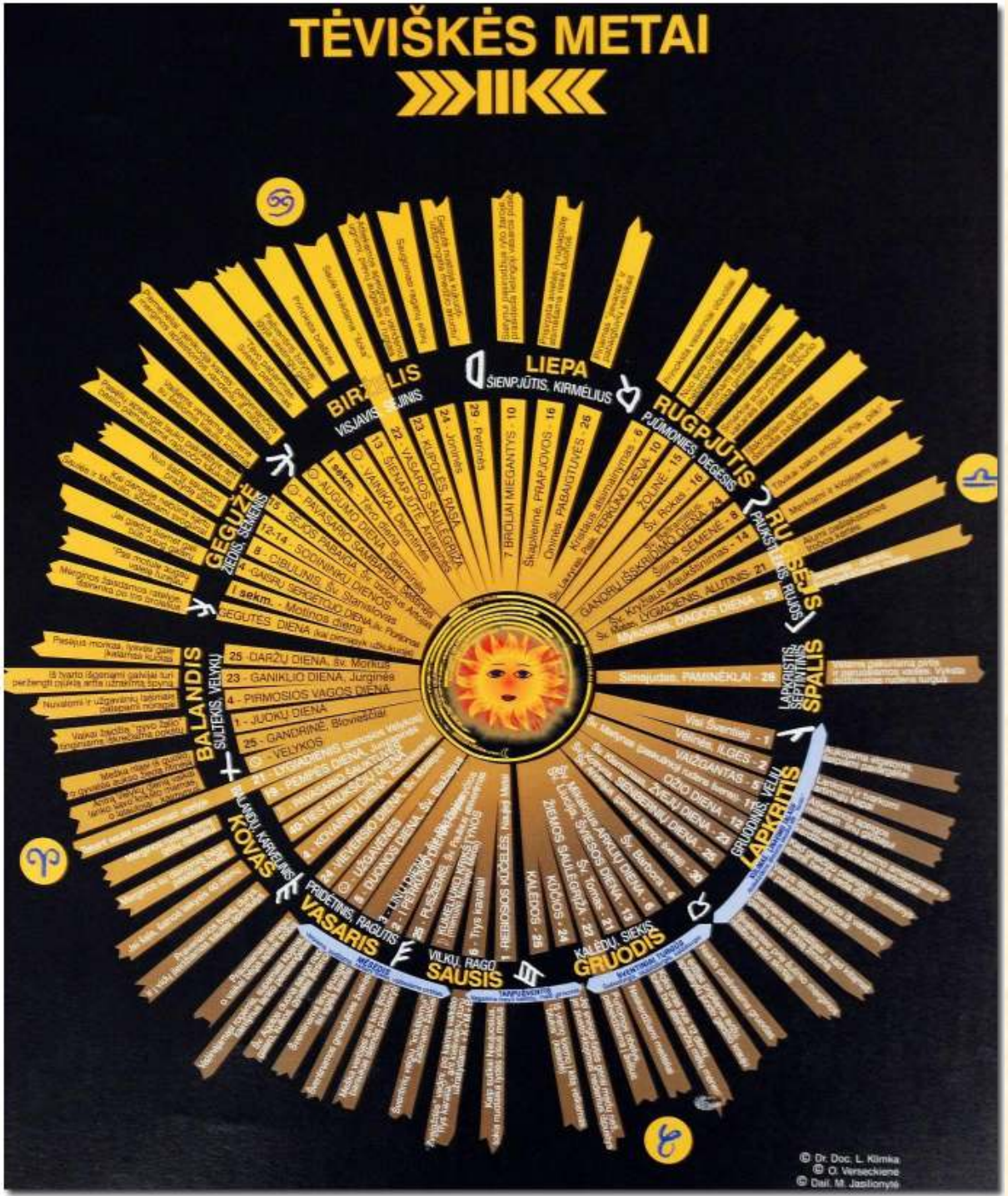

Molinės puodynės ornamentas

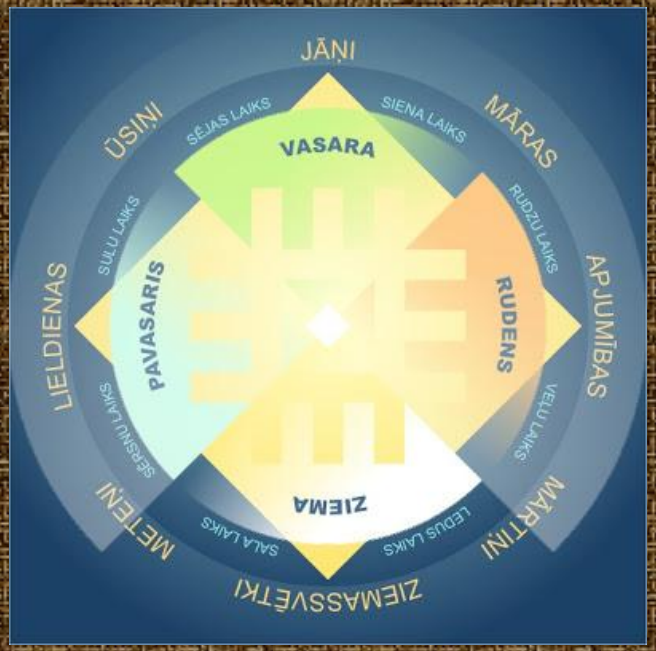

RĖDOS RATAS

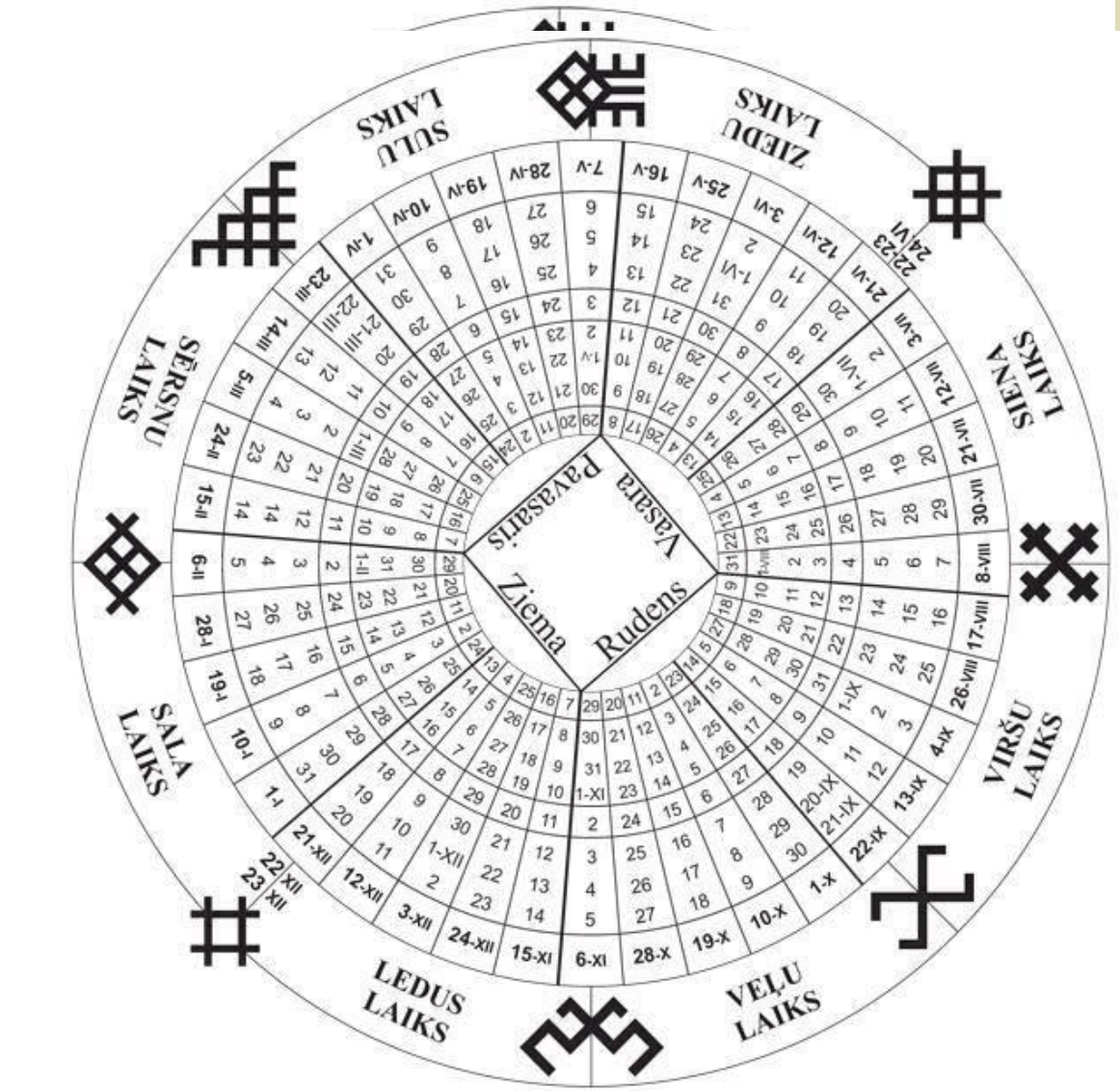
Libertas Klimka
1997 m.

METŲ RATAS

Dievturių brėž.

Latvija

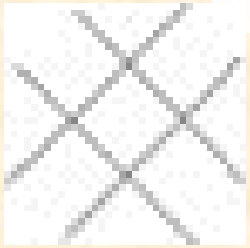

Ūsiņa zīme | Saules zīme | Māras, krustu krusts | Jumis | Mārtiņa zīme | Aka, ozola zīme | Metenis | Austras, dzīvības koks | Ūsiņa zīme

GYVENIMO SIMBOLIS MODELIS
pranašauja laimingą santuoką

ROŽELĖ
namai, meilė, sveikata

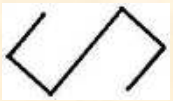
SODAS – VISATA – PASAULIO MEDIS

ŽALTYS

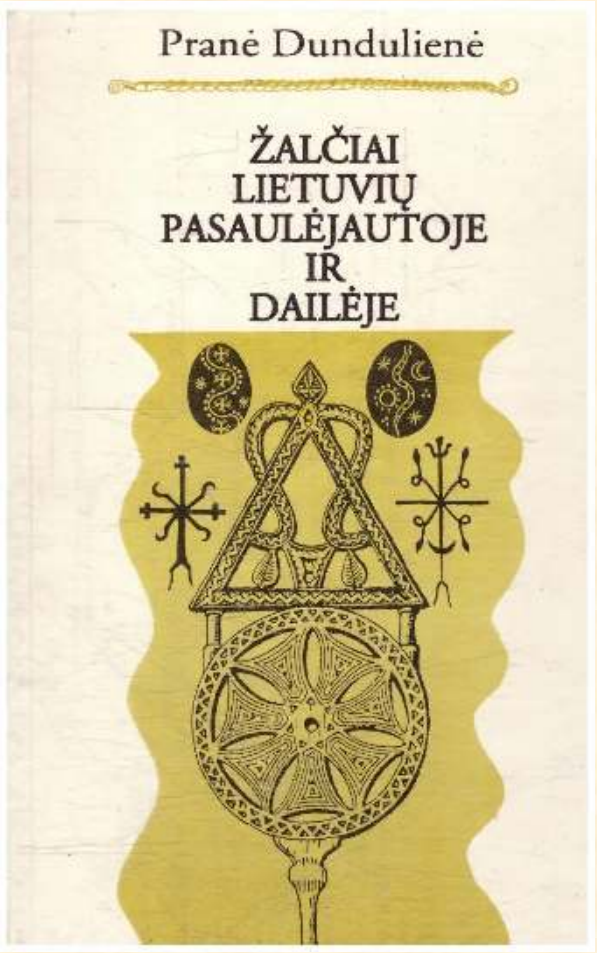

Leidykla: Mintis, 1996

VANDUO MARIOS

PASAULIO MEDIS KARPINIUOSE

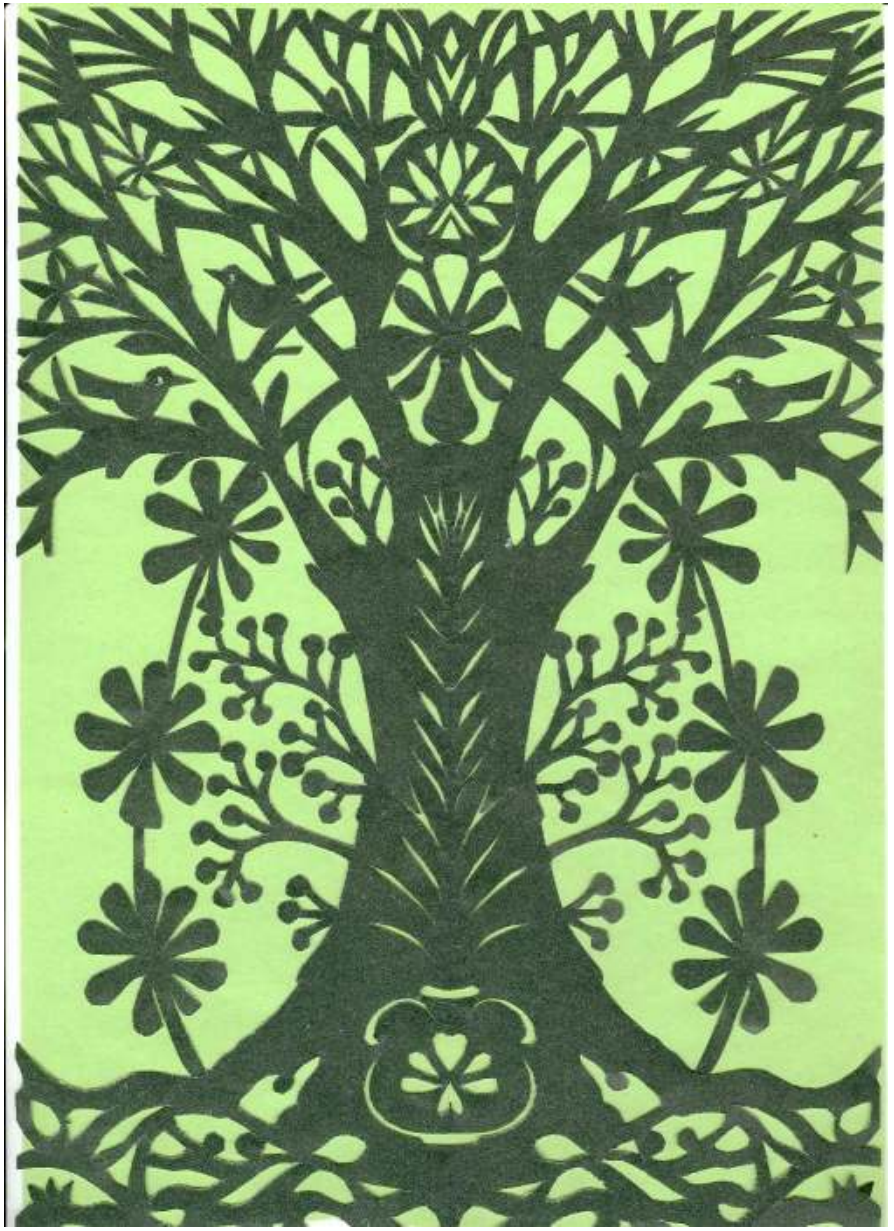

Laimutė Fedosejeva, karpinys

KOSMINIS MEDIS

Kosminio (Pasaulio) medžio **Ašis** jungia visas tris dalis:
POŽEMĮ ŽEMĘ DANGŲ

Eglės Vindašienės karpinys

Tautodailė

Eglė Vindašienė, karpinys

PASAULIO MEDIS
VISATOS MEDIS
KOSMINIS MEDIS
AUŠROS MEDIS
GYVYBĖS MEDIS

Paukščiai gyvena,
medžio viršūnėje

Žalčiai - šaknyse

Lietuvos karpinių meistrai

Odeta Bražėnienė
Utena

Vilija Žalienė
Vilkaviškis

Vanda Dūdienė
Raudondvaris

Joana Imbrasienė
Vilnius

Nijolė Rimkienė
Raseiniai

Diana Lukošiūnaitė
Druskininkai

Lina Bakaitienė
Vilkaviškis

Eglė Vindašienė
Kaunas

Laima Fedosejeva
Vilnius

Gita Kolosovienė
Rokiškis

KARPINIŲ PANAUDOJIMAS

- Savo namų buityje, aplinkos pagražinimui.
- Šeimos gyvenime:

  krikštynos, tuoktuvės, lydėtuvės.
- Kalendorinėse šventėse:
  - *Kūčios - Kalėdos*
  - *Užgavėnės, Velykos*
  - *Jurginės, Sekminės*
  - *Rasos, Žolinės*
  - *Ilgės - Vėlinės*

Eglės Vindašienės popierinė užuolaidėlė

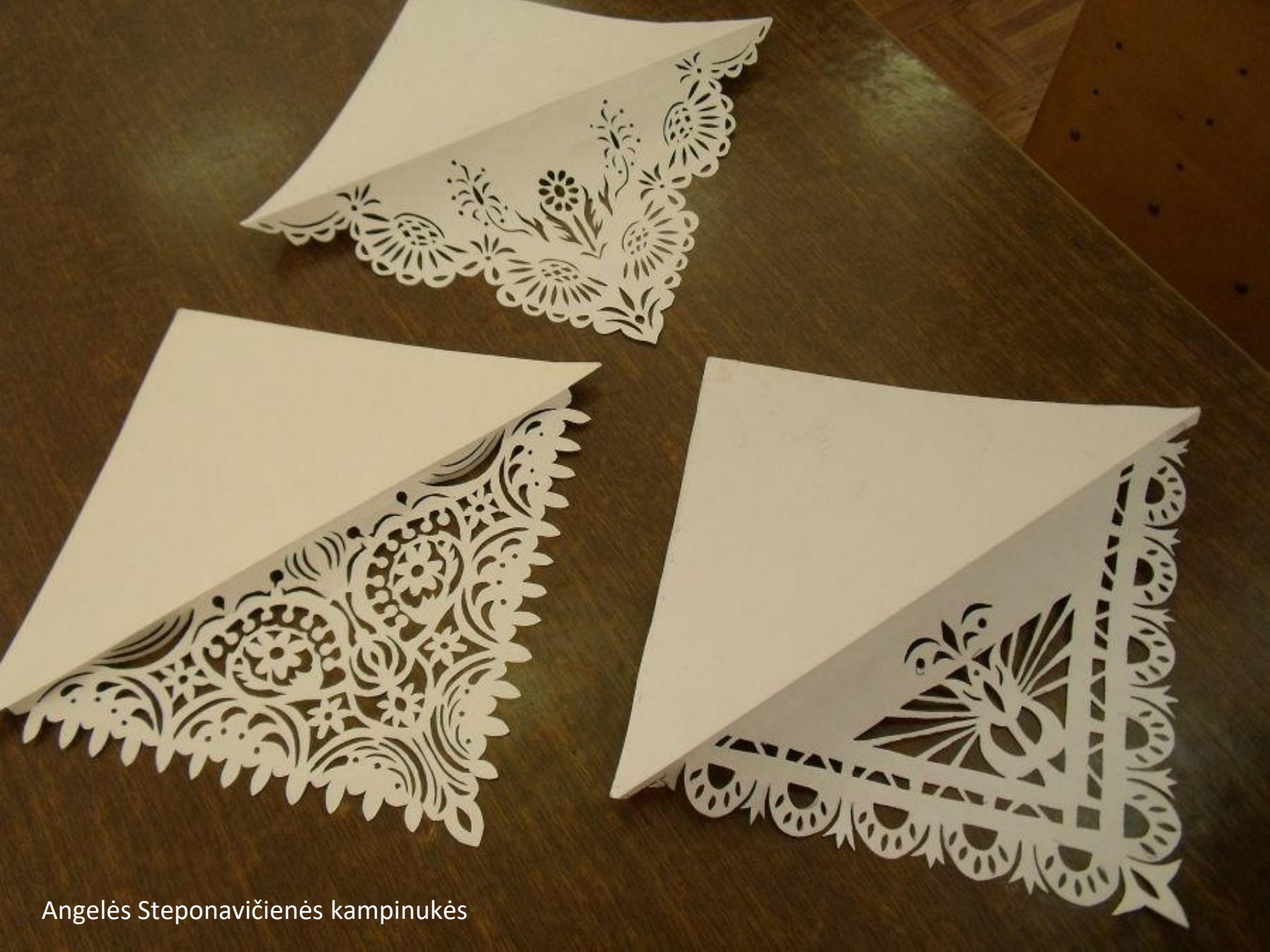
KARPINIŲ PANAUDOJIMAS

Servetėlė

Lempų gaubtai

Angelės Steponavičienės kampinukės

Tęstinumas ir gyvastingumas: archajiški ženklai prisitaiko prie XXI amž.

Eglės Vindašienės tradicinė užuolaidėlė

KTKC

KAUNO TAUTINĖS KULTŪROS CENTRAS

A. Jakšto g. 18

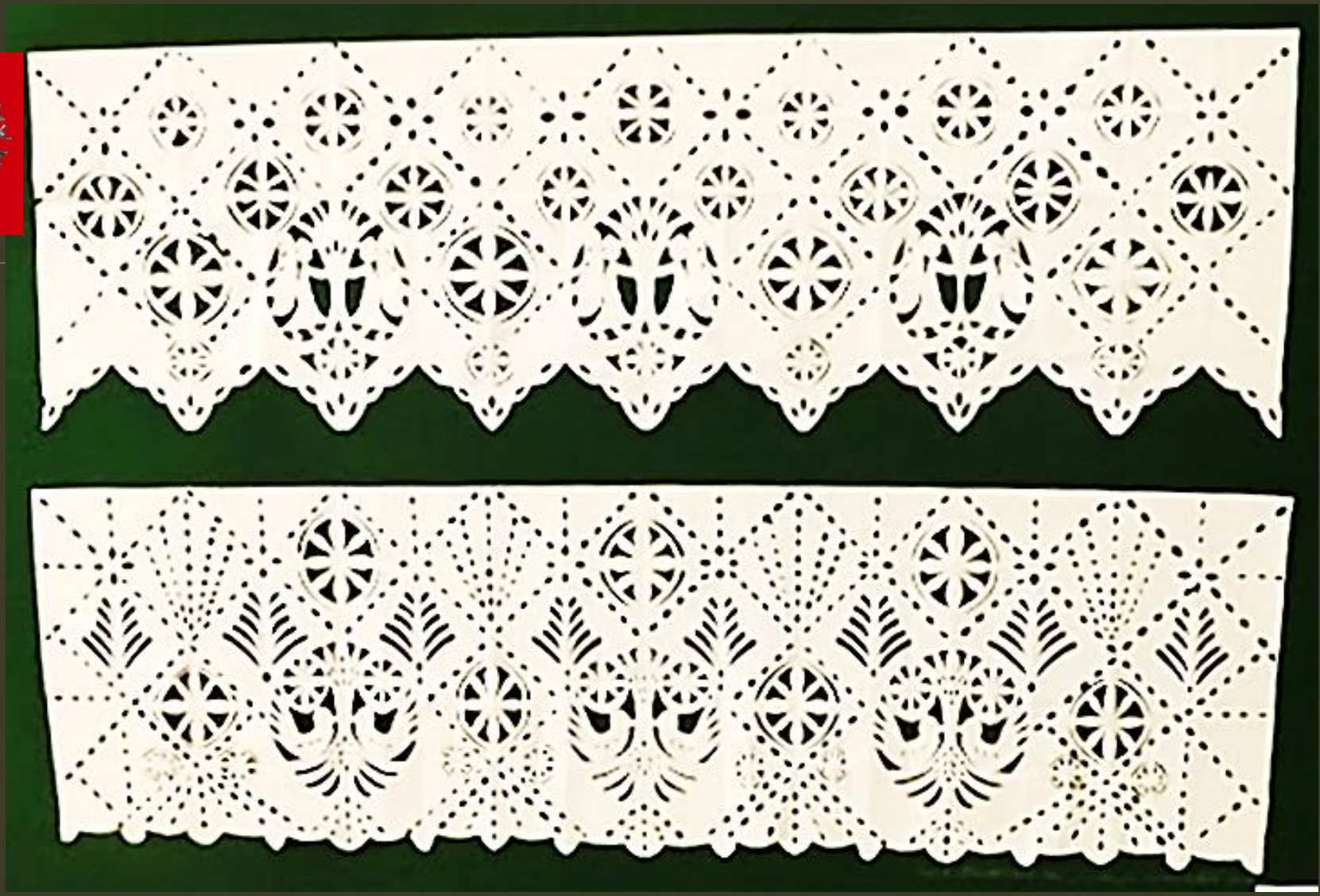
Karpiniai
Kauno tautinės kultrūros centre

Mokinių darbai. Mokytoja Eglė Vindašienė

Eglės Vindašienės nuotraukos

Gustės Vincevičiūtės užuolaidėlės, 13 m. Kauno regione I vieta, 2015
Respublikoje III vieta, 2016

KTKC studija „Menų dirbtuvėlės“, mokytoja Eglė Vindašienė

Lietuvoje karpymas populiarus amatas

Kitos karpinių pritaikymo galimybės

- Karpomi atvirukai, vizitėlės
- Knygų iliustracijos, padėkos
- Karpiniai-paveikslai
- Teatro lėlės, scenografijos
- Televizijoje, multimedijoje
- Puošmenos interjere, girliandos
- Langų dekoracijos, namų fasadai

Kauno apskr. viešoji biblioteka
Eglės Vindašienės karpiniai
Martyno Ruzgio sodas

Tradicija ir tęstinumas

Nuotrauka – Eglės Vindašienės

Tradicija ir tęstinumas

Pavenčio mokyklos langai
Mokytoja Alma Stugienė

Tradicija ir tęstinumas

Birštono daugiabučio fasadas

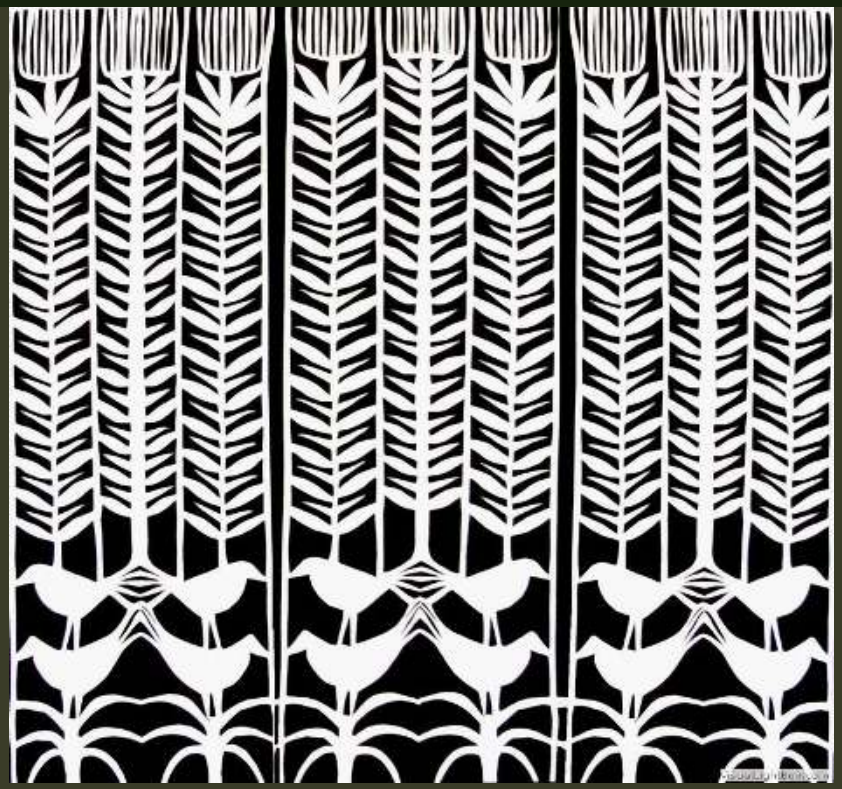

Julijos Daniliauskienės karpiniai
LIMIS fondai

Tradicija ir tęstinumas

Virginijos Armanavičienės karpinys

Almos Stugienės atvirukai

Aitvarai

Karpiniai ir nuotraukos - Eglės Vindašienės

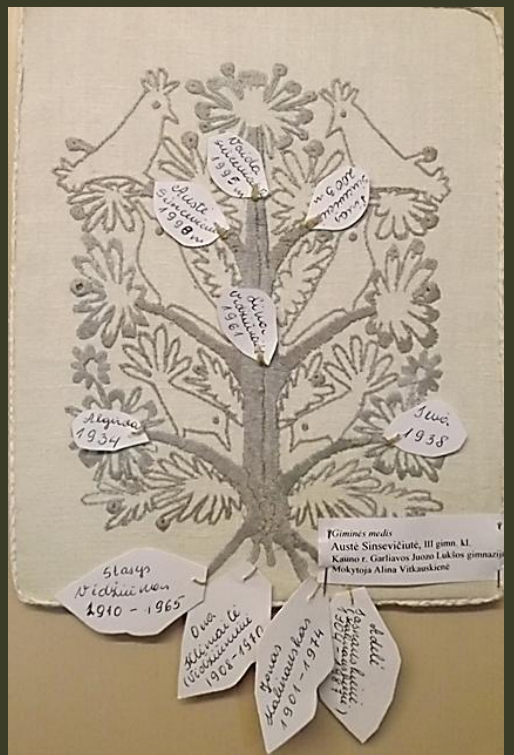

Elvitos Šeputaitės raižiniai, karpiniai

Renginiai Kaune: „Velykos“, „Giminės medis“, „Baltų raštai“

Dirbiniai iš šieno

Jurgita Treinytė

Gintvilė Giedraitienė

Danutė Saukaitienė

Prienų krašto muziejaus kiemas
Nuotrauka - Eglės Vindašienės

Gryno aukso moneta „Gyvybės medis“

https://www.monetunamai.lt

Baltiški ženklai mugėse ir namuose

Nuotraukos - Eglės Vindašienės

Stiklas, segės, žvakės, padėkliukai, vitražiukai

Meno projektas **Etno ženklai vaikų kūryboje** 2016

Kauno Senamiesčio progimnazija,
MM Jolanta Grigaitienė

Linas, pakulos, šienas, smėlis, gintaras, tešla

Kauno tautinės kultūros centras,
ME Eglė Vindašienė

Kauno A. Puškino gimnazija,
MM Rasma Raudonienė

Kauno S. Lozoraičio vid. mokykla,
MM Alma Murzienė

Kauno T. Ivanausko progimnazija,
MM Dalia Kudžmaitienė

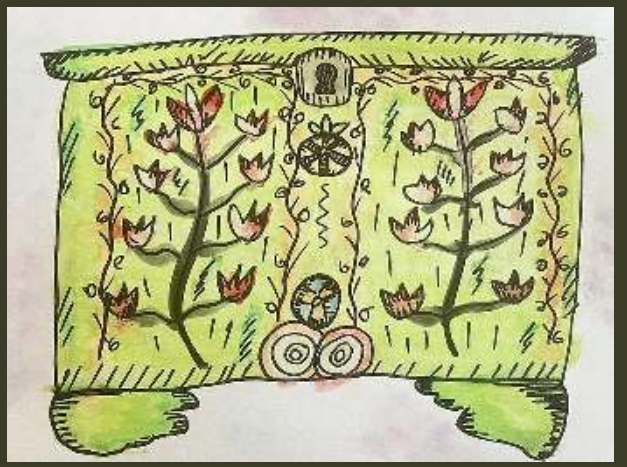

Iš KTKC archyvo

Tarptautinis vaikų ir jaunimo folkloro festivalis „Baltų raštai 2025“

Virtuali tarptautinė vaikų dailės paroda „LAIMĖS SAKMĖ“

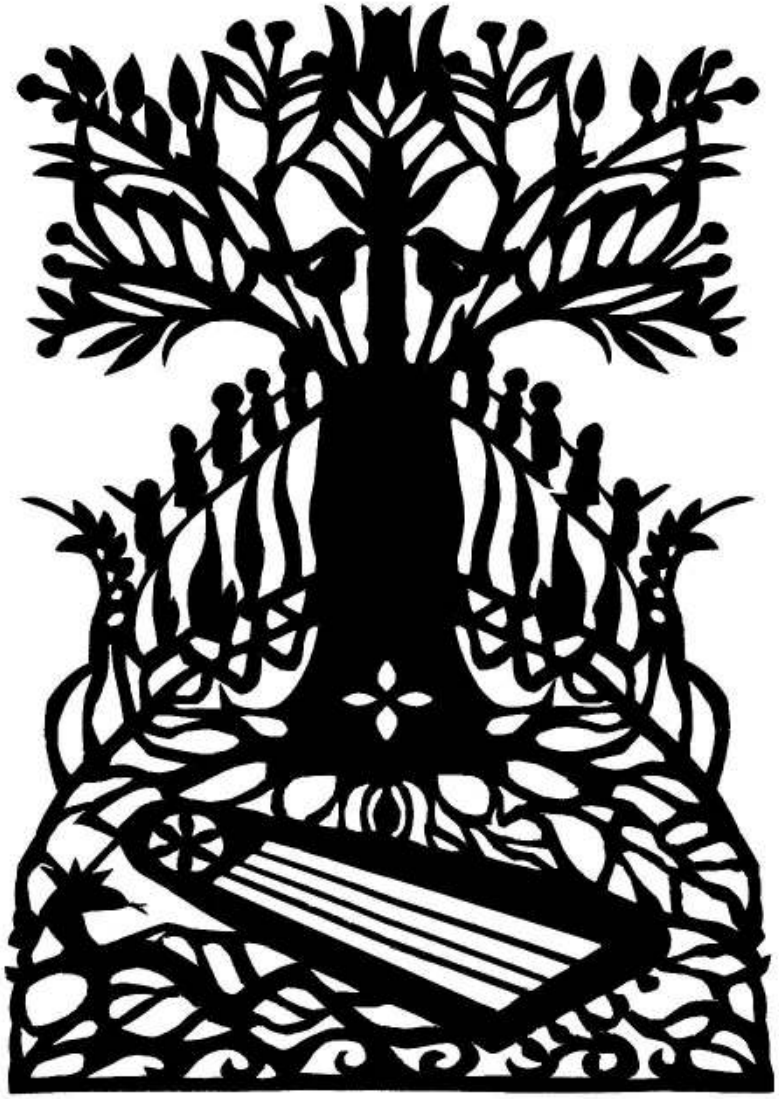

Lietuvių liaudies daina

ŠALY KELIO JOVARAS

Šaly kelio jovaras stovėjo,
Slaunasai žolyne, rugel(i).
Iš pašaknų skambantys kankleliai,
Per vidurį dūzgiančios bitelės,
Viršūnėlėj sakalo vaikeliai,
Ir atjoja brolelių pulkelis,
Prašau sustot, jaunieji broleliai,
Paklausykit skambančių kanklelių,
Paklausykit dūzgiančių bitelių,
Pažiūrėrėsim sakalo vaikelių,
Slaunasai žolyne, rugel(i).

Bendruomenė
Karpinys. Eglė Vindašienė

Nuotrauka - Eglės Vindašienės

Literatūros ir šaltinių sąrašas:

Valdis Celms. Baltų raštai ir ženklai. „Mintis“, 1921
Galaunė P. Lietuvių liaudies menas. Kaunas, 1930
Bražėnienė O. Mokomės karpyti. Utena, 2008
Daniliauskienė J. ir Jurėnienė N. Karpiniai. Vilnius, 1980
Marcinkas F. Lietuva karpiniuose. Almanachas „Tautodailė“, 2004
Vindašienės E. asmeninis archyvas

Internetinės svetainės ir prieigos:
www.vydija.lt, www.lietuvostautodaile.lt
https://www.geraknyga.lt/knygu-sarasas/menas/daile/
„Augalai baltų kultūroje“:
https://www.baltukelias.lt/puslapis/baltu-kelio-gidu-
https://www.youtube.com/watch?v=FDxH0YPwe1g
„Dangus ir liaudiškasis pasaulėvaizdis“:
https://www.youtube.com/watch?v=X8T4SarA4TU

LDK krosnies koklis 1583 m.
Vilniaus Žemutinė pilis